

EL MESTRE PINTOR TRES-CENTISTA JOAN DE TARRAGONA

ISABEL COMPANYS
NÚRIA MONTARDIT

Departament d'Història de l'Art

Entorn a la segona meitat del segle XIV, la influència italiana va penetrar a la pintura catalana per tres focus diferents: Mallorca, Barcelona i Tarragona. Dins l'àrea tarragonina, la identitat dels artistes d'aquesta etapa resulta confusa. D'aquí que les obres en siguin poc conegudes. L'únic nom que posseïm és el del mestre Joan de Tarragona, de qui es conserva un contracte per al retaule de Paret Delgada. Desaparegut aquest durant la passada guerra, només a través de l'observació fotogràfica es fa difícil la seva comparació amb els altres atribuïts al mateix autor: el de Sant Bartomeu, a Tarragona i el dels Sants Joans, provinent de Santa Coloma de Queralt. No obstant, sembla diferenciar-se bastant d'aquells, que sí ofereixen molts paral·lels entre ells. D'acord a l'esmentat contracte, el retaule havia de tenir dotze pams de llarg, per quinze d'alçada, el cos, i dos i mig, el banc. En aquest, es representarien cinc històries de la Passió, mentre que, als costats, hi hauria quatre escenes de la infantesa de Crist: l'Anunciació, la Nativitat, l'Aparició i la Presentació de l'Infant⁽¹⁾. Al centre, es col·locaria l'antiga Verge de l'ermita de Paret Delgada, la qual el mestre es va comprometre a restaurar. Al mateix document, s'indicava l'ús d'atzur d'Alemanya i d'altres colors bons i fins i s'especificava que els campers i fullatges anirien daurats. El material fotogràfic ens permet de veure que els compartiments estaven emmarcats per arcs polilobulats, figurant escuts dins marcs lobulats, als angles dels inferiors. De la predel·la quedava la part central, amb una Deesi:

1. A.H.A. *Manual notarial* de La Selva, anys 1358-59, foli 36 v.

Crist ressuscitat, com a Jutge Suprem, voltat dels instruments de la Passió, entre la Verge coronada i Sant Joan. Aquest fragment, junt amb dos altres on, sobre un fons estucat, estaven representats Sant Pere i Sant Pau, formaven el sòcol de la Verge. Les figures eren més estilitzades i lineals, obeint al gust del període anterior.

L'any 1930, el nord-americà Post, en estudiar la pintura italogòtica catalana a *A History of Spanish Painting* (2), va associar els dos retaules que descriurem a un mateix pintor, emparentant-lo amb l'art senès i amb l'obra de Jaume Serra. Així mateix, va relacionar-lo amb les portes del retaule major de la Catedral de Tortosa, considerades per Gudiol (3) del genovès Francesc d'Oberto. Quant al retaule de Paret Delgada, si bé va reconèixer-hi una semblança d'estil amb els anteriors, no va afirmar que l'autor fos el mateix. Gudiol, el 1938, torna a parlar de la relació estilística existent entre els dits retaules (4), opinions seguides per Ainaud (5). A més a més, sabem, segons Fort i Cogul (6), que, a Paret Delgada, se li va encomanar també la construcció d'un guardapols i la reparació de quatre retaules de l'ermita, pel preu de 120 sous. A un manual notarial de Tarragona de l'any 1383 (f. 25 v.), llegim que va rebre dels prohoms de Puigtinyós 15 dels 30 florins que se li devien d'un tabernacle. En un altre manual notarial del 1410 (f. 75) consta que el Mestre Joan tenia botiga al carrer dels Pintors i de Vilaromà.

Davant tan minses dades documentals, esdevé pràcticament impossible de saber la importància que va tenir el seu taller. De totes formes, podem sospitar que es dedicués a altres obres, com seria la decoració de sostres de fusta. Pensem, per exemple, en el cor de la Catedral de Tarragona, contemporània dels retaules que analitzarem o en els embigats del castell de Santa Coloma de Queralt. Si bé el primer ha estat moltes vegades qualificat de franco-gòtic o de mudèixar, s'hi veuen certs elements italianitzants, com són: els vegetals, preferentment compostos per fulles d'acant; els motius geomètrics, formats per cercles concèntrics (freqüents a l'art italià); l'alternància dels blaus i vermells... Dels darrers, els fragments de biguetes conservats al Museu Episcopal de Vic presenten tres dels escuts reproduïts al retaule dels Sants Joans: el dels Queralt, el dels Pinós i el dels Rocabertí, tractats pictòricament de forma idèntica.

2. POST, Ch.: Op. cit., Cambridge, 1930 i ss.

3. GUDIOL, J.: *Ars Hispaniae*, tom IX, p. 85.

4. GUDIOL: *La pintura gòtica a Catalunya*, «Monografies d'Art Hispànic», ADAC, Barcelona, 1938.

5. AINAUD: *Pittura spagnola dal periodo romanico a «El Greco»*, Bergamo, 1964.

6. FORT i COGUL: *El Santuari de la Mare de Déu de Paret Delgada a la Selva del Camp de Tarragona*, pp. 66-67.

Retaule de Sant Bartomeu

El retaule de Sant Bartomeu (V. Esquema 1) es trobava a la capella de la mateixa advocació, situada al creuer de la Catedral de Tarragona, al costat de la de Sant Esteve. Actualment, se'n conserven tres peces, a la capella del Corpus Christi de la Seu. Estava format per tres carrers rematats per espais triangulars, separats per muntants, i una predel·la⁽⁷⁾. Només en resta el compartiment central (84,5×144 cm.) i els dos carrers laterals (72×229 cm.).

1.- Al carrer central hi figura el Sant titular entre dos donants. Està dret i sosté una llança acabada en una creu grega, clavada al dimoni estès als seus peus i lligat a una cadena que agafa amb la mà esquerra. A més d'aquests atributs, el nimbe daurat porta incisa la inscripció: «SANTUS:BARTOLOMEUS:ORA:». El Sant vesteix una túnica amb motius daurats i un mantell també decorat. Duu sabates daurades, cordades per la part de dins i amb flors de quatre pètals trilobulats. El rostre és allargat, amb barba i bigoti negres, nas recte i afilat i ulls ametllats. A la part inferior esquerra, veiem un dels donants, agenollat, amb les mans juntes, en actitud d'oració i mirant cap al Sant. Va abillat amb una túnica de vora daurada, botonada a partir del colze, una capa de caputxa folrada de pell, que penja dels costats simulant amples mànigues, calces i sabates reixades. Al costat oposat, observem una figura femenina, possiblement la muller de l'anterior, en la mateixa postura. Porta un vestit botonat a les mànigues i una capa folrada d'ermeni, amb flors i vora daurades. Li cenyeix la cara una toca blanca, amb floretes i partida per una línia central. Del coll li penja un llarg rosari. El fons és daurat, a la part superior, i el terra està cobert per una catifa de motius geomètrics, consistents en una successió de creus escalonades, sobre groc. Cal pensar que, segurament, aquest carrer anava coronat per una serrera triangular, com els laterals⁽⁸⁾.

2.- A la serrera esquerra hi figura una Anunciació⁽⁹⁾. L'escena se situa en un doble espai: l'exterior, on es troba l'àngel i l'interior, que reproduïx una arquitectura domèstica. L'arcàngel Gabriel, agenollat, sosté el filacteri on es llegeix: «AVE GRA PLE», tot estenent l'índex

7. Joan Sureda ens parla de dos fragments d'aquesta predel·la (20×120 cm. i 12×72 cm.), on estan representats la Verge i els Apòstols, però no hem pogut veure'ls.

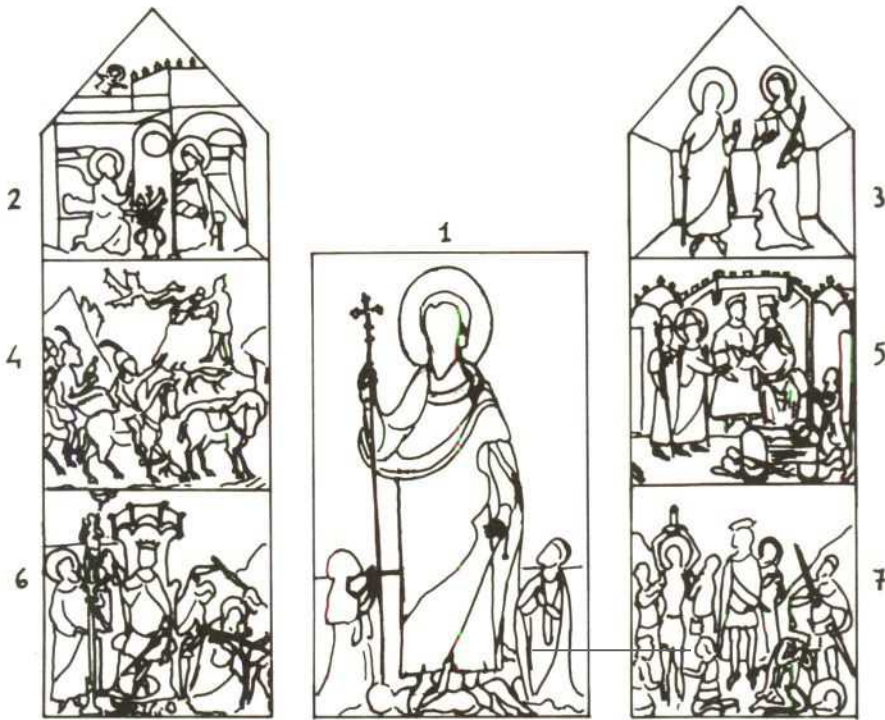
8. A la serrera central acostumava a ser-hi representada una Crucifixió, com veiem als retaules de: St. Marc, a la Catedral de Manresa; Rubió; Balenyà; la Pentecosta de Cardona; Sta. Clara, de Lluís Borrassà; Sta. Marta d'Irivals; Sta. Bàrbara, del Mestre dels Martí Torres; els Sts. Joans de Joan de Tarragona; Tots els Sts. de St. Cugat del Vallès; St. Esteve de Gualter; Sta. Margarida, del Mestre de Fonollosa; Sta. Caterina de Castellbó; St. Tomàs de Lledó...

9. Com als retaules de: Rubió, Sixena i de Ramon de Mur (M. E. Vic).

cap a la Verge. Porta una túnica blanca, un mantell blau i un nimbe daurat i picat. L'estança que li dona cabuda té un sostre pla pintat de vermell. Al pis superior, es veu un terrat amb una barana formada per quadrifòlies, que, per mitjà d'una porta, s'uneix a una torre contiguous. El terra està enrajolat i el fons s'ha alterat, degut a la humitat. La Verge, asseguda en un banc i inclinada vers l'àngel, sosté sobre la falda un llibre obert. Amb la mà dreta s'agafa la tanca del mantell blau que duu sobre una túnica amb motius daurats. Als seus peus, es disposa un gerro de dues anses amb liris (símbol de puresa). Està situada en una cambra coberta amb volta de creueria, que, per fora, sembla una torre emmerletada, amb dues finestres. Al fons, es descobreix un llit amb un cobertor a quadres, rodejat per una cortina blanca descorreguda. A terra, hi ha un bagul vermell i una catifa. Per damunt el terrat, Déu Pare, de mig cos, amb barba i un vestit agitat, assenyala l'escena i llença raigs de la boca, que arriben fins al colom de l'Esperit Sant, tancat en una aurèola daurada, i d'ell, a la Verge.

3.- A la serrera dreta, són pintats Sant Pau i Santa Tecla. El primer, dret i descalç, sosté l'espasa, amb la punta a terra, tot aixecant la mà esquerra. Vesteix túnica i mantell i porta una llarga barba. La Santa aguanta amb la mà dreta un llibre obert, on es pot llegir: «Ora pro nobis Beata Tecla ut dicni eficiamus pro remisionibus Christi» i amb l'altra, la palma del martiri. Va abillada amb una túnica i un mantell tancat per un fermall format per un rombe dins una quadrifòlia. Va coronada i duu llargs cabells rossos. Totes dues figures tenen com a fons un mur decorat per un fris d'arcs de mig punt i fulles d'acant, que clou l'escena pels costats.

4.- Escena de Sant Bartomeu infant recollit per uns nobles jueus que van de caça. A l'esquerra, un cavaller vestit de vermell, amb barret de pell, sosté, a una mà, un falcó i, a l'altra, les regnes del cavall. Al seu costat, un altre personatge, dalt del cavall, té també a la mà un falcó, amb cascavells i cintes vermelles. Duu un vestit vermell, guants, calces, sabates reixades, amb esperons daurats com els estreps, i un barret adornat amb una ploma. Per damunt l'espalla li passa una corretja, de la qual penja una espasa de pom rodó. El tercer cavaller presenta un aspecte molt luxós. Porta un vestit blau amb motius daurats, una capa folrada, guants, sabates reixades, calces i un capell, sobre el qual veiem una corona trevolada i una ploma. Assenyala l'infant, tot mirant-lo i agafa les regnes amb la mà esquerra. La seva muntura, com les altres dues, mostra uns arreus molt rics: fre daurat, regnes vermelles, corretges amb cascavells, sella decorada. A continuació, es troba un cavall marró, de crinera negra, amb les reg-

ESQUEMA 1.- Retaule de Sant Bartomeu
(Museu Diocesà de Tarragona)

nes sobre la cadira. Té el cap girat cap endavant i se li distingeixen els claus de les ferradures. En primer terme, observem un gos coniller, de pèl llarg i, més enrera, un llebrer, amb un collar de cascavells. Al fons, el quart cavaller agafa el nen, abandonat al cim d'una muntanya, d'on surt volant un dimoni negre. Va abillat amb un vestit rosa, calces, sabates calades, amb esperons i un capell rematat per dues plomes. Del seu cinturó penja l'espasa dins la beina. El paisatge està suggerit per muntanyes geometritzades, a la manera italiana i elements vegetals (xipresos, arbustos, flors...).

5.- Arribada del Sant a casa dels seus pares. El pelegrí que acompanya el Sant porta una túnica, un capell lligat per una cinta, amb un motiu, un bastó amb dues boles i sabates tapades. Sant Bartomeu, vestit com al compartiment central, figura a més amb el mateix capell, bastó i sabates de l'anterior. Apareix exorcitzant el diable que ocupa el seu bres. El pare, coronat, està assegut en un banc, al costat de la seva muller, igualment coronada. Tots dos van vestits amb riques túniques i manifesten llur sorpresa pel prodigi. Als seus peus, veiem un nen de pell fosca, que treu els braços d'un bressol oscil·lant, amb la següent inscripció: «aquest diable hen forma de infant i age hen lo brez XXIV ans hen forma de Sant Bertomeu et aucis IIII didas»⁽¹⁰⁾. Sota, jeuen les quatre dides mortes, amb les túniques obertes ensenyant els pits i una toca que els cobreix el cap. A la dreta, la dida de torn, també amb el vestit descordat, prega amb fervor al Sant, agenollada. L'arquitectura consisteix en una peça hexagonal, coberta amb fusta pintada de blau, rematada per merlets, la qual es comunica a ambdós costats amb petites cambres de volta de creueria sobre columnetes.

6.- Destrucció dels ídols i el Sant bastonejat, per ordre d'Astiages, germà de Polímios. En aquest compartiment es juxtaposen dues escenes: la de l'esquerra representa el moment en què el dimoni surt dels ídols Astarot i Berit, col·locats a l'interior d'un temple, representat per un mur amb un fris d'arcs de mig punt⁽¹¹⁾. Darrera el Sant, un personatge, amb un vestit curt i un barret vermells, observa l'escena. Sant Bartomeu, vestit com a les altres escenes, aixeca la mà esquerra, assenyalant l'ídol caigut, mentre mira l'altre. A continuació, sobre una columna de marbre, veiem un ídol negre coronat, amb un drap a la cintura. Té l'índex aixecat i duu un filacteri a l'altra mà, on posa: «Astarot». De la boca s'escapa un dimoni negre alat. Per terra, po-

10. El diable havia ocupat el bres del Sant i provocat la mort de 4 dides.

11. L'apòstol Sant Bartomeu, segons ens consta la *Llegenda Àuria*, va anar a predicar a l'Índia, on va sofrir els seus turments.

dem observar l'altre ídol, trencat, el nom del qual, «Berit» està escrit al graó que precedeix el tron, i volant prop d'ell, el dimoni que n'ha sorgit. Flankeja el setial un personatge dret, vestit de blau, que mira el rei. Aquest, assegut, ordena que bastonegin el Sant ⁽¹²⁾. Vesteix una túnica curta, un mantell folrat, calces i sabates reixades. Del cinturó li penja l'espasa. El tron, de marbre rosat, té un dosser hexagonal amb volta sexpartita. El Sant apareix agenollat, amb les mans creuades sobre el pit i el cap acotat, mentre dos homes arromangats el garrotegen, en un ambient paisatgístic.

7.- Martiris del Sant. En aquest espai, es descriu com el Sant és espellat viu i després decapitat, sobre un fons de paisatge. Sant Bartomeu, cobert només per un drap de puresa i lligat a un pal pels canells, amb els braços cap dalt, està voltat per quatre homes, disposats simètricament: dos drets i dos agenollats. Els primers li arrenquen amb ganivets la pell dels braços, mentre els altres li estiren la de les cames. Van vestits amb túniques curtes, mitges (un d'ells deixa veure les cuixes) i cinturons (un molt ample i amb grans sivelles). Astiages, vestit com a l'escena anterior, mana l'execució de l'Apòstol. Al seu costat, un vell amb aspecte de frare (tal vegada el germà del rei, Polímios, que fou bisbe), sembla implorar clemència. El màrtir, agenollat i decapitat, sosté la seva pròpia pell sobre l'espatlla. El cap està als seus peus, en un toll de sang. A la dreta, l'executor del martiri aixeca l'espasa. Porta un vestit, mig de cada color, un gorret marró i un cinturó molt ample, del qual pengen el punyal i la beina de l'espasa.

Retaule dels Sants Joans

Al Museu d'Art de Catalunya es conserva aquest retaule (n.º 4351), provinent de Santa Coloma de Queralt, de 210x218,5 cm., constituït per tres carrers de la mateixa alçada i la predel·la (V. Esquema 2).

1.- A la serra esquerra trobem el Sant Sopar, en un interior, amb una disposició de les figures que difereix de l'esquema habitual, doncs quatre apareixen d'esquena, assegudes en dos bancs. Al centre, veiem Crist sostenint una hòstia i beneint, i, a la seva esquerra, Sant Joan, adormit sobre la taula, seguit de tres apòstols més. A l'altre costat, se'n col·loquen altres tres, semblant ser Pere el primer (preguntant a Jesús la identitat del traïdor). Davant la taula, l'únic que pot

12. Segons la *Llegenda Àuria*, el rei Astiages, en enterar-se de la destrucció del seu déu Baldac, ordenà que se'l bastonegés i espellés viu, encara que, al retaule, aquest tercer ídol no apareix.

ser reconegut és Judas, que, agenollat a terra, sostreu un peix ⁽¹³⁾. Tots els personatges porten llargues túniques i un mantell creuat sobre l'espatlla. La taula, presa en perspectiva, està recoberta per unes estovalles, amb una sanefa als extrems, sobres les quals es veuen trossos de pa.

2.- Al compartiment inferior, es representa la resurrecció de Drusiana davant les portes d'Efes. Sant Joan, acompanyat de dos homes: un, resant i l'altre, amb les mans esteses, en actitud d'admiració, ordena al cadàver embolicat de Drusiana que es llevi ⁽¹⁴⁾ de la llitera, voltada per tres dones vestides de dol. La primera ajuda la ressuscitada a incorporar-se, una altra prega i la darrera alça les mans, sorpresa. Al fons, s'aixeca una torre circular amb una finestra atrompetada, merlets i coberta cònica, seguida d'un mur.

3.- En aquest requadre el Sant és sotmès a dues proves: la de la copa emmetzinada i la de la caldera d'oli bullent. A l'esquerra, el Pontífex dels ídols, Aristodem, assegut al tron i amb atributs papals, desafia el Sant a beure verí, després d'haver-ho manat a dos condemnats a mort, que apareixen ajaguts als seus peus, amb grillons als turmells. El Sant és representat al moment d'aixecar la copa, mentre dos personatges el miren ⁽¹⁵⁾. A la dreta, l'Emperador Domicià, a Roma, el fa llençar en una caldera d'oli bullent, davant la Porta Llatina. El Sant està despullat a l'interior d'aquella, col·locada dins un forn hexagonal, amb arcs de mig punt a cada cara, per on surten flames. Dos àngels volant l'agafen per sota els braços per a salvar-lo. En primer terme, dos homes espantats jueuen a terra i un altre es retira cap enrera.

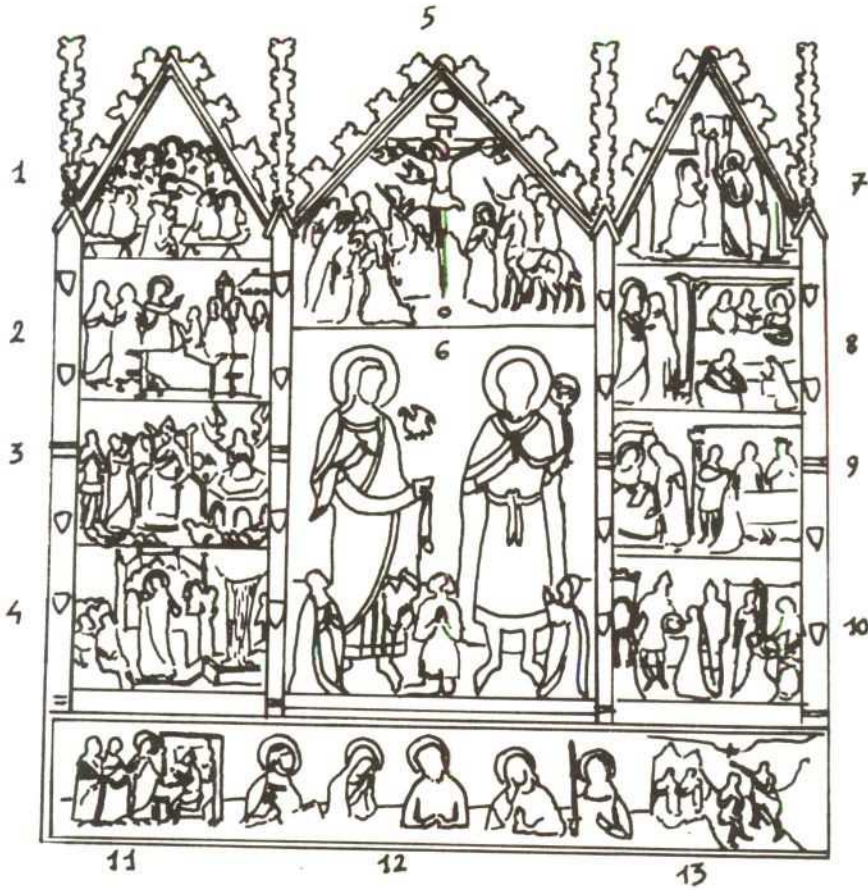
4.- El darrer compartiment d'aquest carrer fa al·lusió a la predicació del Sant, ja vell, davant els seus deixebles i a la pluja miraculosa de manà sobre la seva tomba. A l'esquerra, es compten vuit figures que, assegudes, escolten el Sant, bocabadades. Aquell, amb el cabell gris i mig calb, apareix beneït enfront d'un altar situat sota un baldaquí hexagonal, amb volta sexpartita, pinacles i arcs lobulats ⁽¹⁶⁾. A la dreta, veiem tres personatges inclinats sobre la tomba, unida al cel per un feix de llum i la pluja de manà.

13. Símbol de Crist.

14. Cal assenyalar que, a la *Llegenda Àuria*, aquest miracle és posterior a les dues escenes següents, doncs és quan el Sant retorna a Efes.

15. Aristodem, no complagut del tot per aquest miracle, va demanar-li de fer ressuscitar els dos morts, episodi que no apareix al retaule. L'escena següent, segons la *Llegenda Àuria*, és anterior a aquesta.

16. La *Llegenda Àuria* ens diu que, als 98 anys, Jesús se li va aparèixer amb els seus deixebles, per a anunciar-li que, passat el diumenge, es reuniria amb ell. Després de la predicació a l'església, va fer cavar una fossa al costat de l'altar, on va baixar, voltat per una llum molt forta, restant aquella plena de manà.

ESQUEMA 2.- Retaule dels Sants Joans
(Museu d'Art de Catalunya). Cap al 1370.

5.- La serrerera central inclou, com en altres retaules, una Crucifixió, de gran interès iconogràfic. La creu serveix d'eix de simetria, separant dos grups. D'un costat, distingim la Verge, cinc dones i un cavaller amb llança, resant, el qual representa, segurament, Longí⁽¹⁷⁾. El dolor de la Mare de Déu és expressat amb força dramatisme. Desmaiada per l'aflicció, és sostinguda per Maria Magdalena, a qui acompanyen Maria, la mare de Jaume i la mare dels fills del Zebedeu. Una d'elles s'esquinça la roba. Crist, cobert pel drap de puresa, té els dos peus junts sobre un suport i el cap inclinat damunt l'espatlla dreta. Al dalt de la creu, el pelicà místic, dins un cercle, es fa rajjar la sang⁽¹⁸⁾ i, a sota, es llegeix: «IHS. Nazarenus rex iudeorum». Tres àngels recullen en copes la sang que brolla de les mans i del costat de Jesús⁽¹⁹⁾. Un altre detall curiós és la col·locació, al peu de la creu, de la calavera d'Adam, dins un forat de la roca. A la dreta, veiem altres tres figures: Sant Joan, amb les mans entrecreuades i el cap inclinat, un centurió (que va testificar la divinitat de Crist) i un soldat a cavall.

6.- El compartiment principal l'ocupen els dos Sants titulars, als peus dels quals figuren agenollats tres donants. A l'esquerra, Sant Joan Evangelista, dempeus, és representat jove, amb el cabell ros i poc pèl a la barba i al bigoti. A la mà esquerra sosté un tinter i l'extrem del filacteri que també reposa sobre l'altre braç, on es llegeix: «In principio erat verbum et verbum erat apud eum/ et Deus erat verbum hoc erat in principio apud eum omnia per ipsum/ facta sunt et sine ipso factum est nihil quot factum est in ipso vita vit»⁽²⁰⁾. A l'altra mà porta una ploma. Va descalç i vesteix una túnica daurada i un mantell blau folrat de vermell. Li ceneix el cap un nimbe picat i incís amb la següent inscripció: «Santus: IHNS: Apostoli: et: Evan». Al seu costat es disposa el seu atribut: l'àguila. L'altre titular, Sant Joan Baptista, també dret i descalç, està representat amb els cabells i la barba llargs. Vesteix una túnica curta de pèl de camell, vorejada d'una sanefa daurada i incisa, i un mantell vermell. Té lligada a la cintura una ampla faixa, anusada al davant. Al seu nimbe es llegeix: «Santus: Ihoanes: Bautista:». A la mà esquerra, aguanta un objecte

17. Tant la *Llegenda Àuria* com les «Actes de Pilat» (dels *Evangelis Apòcrifs*) parlen d'aquest centurió que, cec, va recobrar la vista gràcies a l'acció de la sang de Crist.
18. A les *Etimologies*, Sant Isidor ens parla del seu simbolisme. Després d'haver matat els seus fills, es fereix per a retornar-los la vida, de la mateixa manera que Crist oferí la seva vida als homes.
19. Com els veiem representats als frescos de l'església de Sant Miquel de Cardona (conservats al Museu de Solsona).
20. Amb aquestes paraules comença el seu Evangeli (St. Joan, 1, 1-4).

amb forma de mirall o portapau, consistent en un llarg mànec acabat en una peça circular, on figura l'Agnus Dei amb l'estendart, que el Sant assenyala amb l'altra mà. A l'angle inferior esquerre veiem una donant, la dona de Dalmau de Queralt, Constança de Pinós, agenollada i resant. Vesteix una túnica vermella i una capa del mateix color, amb brodats i folrada de pell. Porta un llarg rosari penjat del coll i té el cap cobert per una toca i una diadema de flors. Se li veuen dos anells a la mà dreta. Al centre, en la mateixa postura, apareix Dalmau de Queralt, girat en direcció a Sant Joan Evangelista. Porta una túnica curta blava, sobre la qual penja una corretja creuada sobre l'espatlla, per a sostenir l'espasa, un cinturó amb un punyal, calces vermelles i sabates calades. El darrer personatge representa la mare de Dalmau, Alamanda de Rocabertí, vídua de Pere V de Queralt, mort en 1348⁽²¹⁾. Va vestida de negre, com si es tractés d'una clarissa, amb túnica, mantell folrat de pell, toca i el llarg rosari.

7.- A la serrerera dreta figura l'aparició de l'arcàngel Gabriel a Zacaries, quan li anuncia que Isabel tindrà un fill. Zacaries, agenollat davant l'altar, cobert per un dosseret hexagonal, sosté un encenser. L'àngel, a la dreta, aixeca l'índex. El terra imita el marbre.

8.- Al compartiment inferior, trobem dues escenes: La Visitació de Maria a Isabel, que abraça i la naixença de Sant Joan Baptista. En aquesta, veiem Santa Isabel dins el llit, amb les mans sobre el ventre, i, al seu costat, dues dones: una li dóna un brou i l'altra talla menjar dins un plat. Assaguda a terra, una dona, segurament la llevadora, sosté el nen, mentre una quarta dona, de genolls, aboca aigua d'una gerra dins un gibrell, tot aguantant una tovallola. L'escena transcorre a l'interior d'una cambra amb sostre de fusta i una porta oberta, precedida de dos graons.

9.- Segueixen altres dues escenes: Zacaries escriu el nom del seu fill i el festí d'Herodes. Zacaries assegut sota un dosseret quadrangular, sosté un pergami, on hi ha anotat: «lhns. est nomen eius et in apui», i una ploma. L'observen dos vells (possiblement sacerdots assistents a la circumcisió), un dels quals assenyala el text. Darrera una

21. Ella va ser enterrada a la Capella del Corpus Christi de la Catedral de Tarragona, tal com ho manifesta una inscripció al mur esquerre de la mateixa capella i la llosa sepulcral que allí es troba. L'esmentada inscripció diu: «+ANNO: ANATIVITATE: DOMINI:/Mº: CCCLXXIIIº: VIIº: DIE: NOVEM/BRIS: OBIT: NOBILIS: DOMINA: ALAMAND/A: DE: QUERALTO: QUE: SEPULTA: FUIT: IN: PRESENTI: CAPELLA: ET: INSTITUIT: U/NUM: BENEFICIUM: SACER/DOTALEM: INEADEM:/CAPELLA: PERPETUO: CELEBRANDUM: VA/LORIS: XXVº: LIBRARUM: BARCHINONE:/ET: UNUM: ANIVER/SARIUM: CENTUM: SOLIDOS: ET: A/LIA: BONA: MULTA: FECIT: QUI/O: ANIMA: REQUIESCAT: IN: PA/CE: AMEN:». Aquest fet permet d'establir una datació aproximada: després de la mort del seu marit i del casament del seu fill i abans de la seva mort (1373).

taula, Herodes Antípes i Herodias estan acompanyats d'un músic que toca un llaüt i de Salomé que balla amb una pandereta. El fons l'ocupa un tapís amb ocells i una torre. Sobre les estovalles es veuen: un plat, dues copes amb tapa i tres potes, cireres, pa...

10.- A l'espai inferior se succeeixen: la degollació de Sant Joan i el lliurament del seu cap a Herodias. De la finestra d'una torre sorgeix el cos decapitat del Sant, vestit amb la pell de camell. Al seu davant, un soldat romà, amb cuirassa, casc, mitges i sabates altes, té el cap agafat pels cabells, sobre un plat que porta Salomé. També figura un altre guerrer, que duu una llança. Herodias, asseguda en un tron, rep el cap que li presenta Salomé, agenollada al seu davant, fet que observa una dona dreta.

11.- L'extrem esquerre de la predel·la l'ocupa el miracle de la transformació dels bastons i palets de riu en or i pedres precioses. Al·ludeix al moment en què Sant Joan Evangelista i dos seguidors seus visiten un orfebre per a comprovar l'autenticitat del prodigi. ⁽²²⁾

12.- Al mig del banc, hi ha Sant Pere, la Verge Dolorosa, Crist mort, Sant Joan Evangelista i Sant Pau. Tots ells figuren de mig cos, els tres Sants amb els seus corresponents atributs: les claus, el llibre i l'espasa.

13.- A l'extrem dret, se'ns presenta el Baptisme de Crist per Joan, que aboca l'aigua amb un platet, mentre l'Esperit Sant baixa del cel. A l'esquerra, dos àngels agenollats sostenen la roba de Crist.

Els muntants porten quatre escuts cada un, repetint-se els següents: el dels Queralt, amb un lleó rampant coronat; el dels Rocafort, partit amb tres pals i rocs i el dels Pinós, amb una pinya negra.

Elements italianitzants

Encara que el retaule de Sant Bartomeu no es conservi sencer, observem pel que queda força elements italianitzants, que també es donen al dels Sants Joans. En primer lloc, atrau la nostra atenció la gran profusió de daurats, tant als fons com als motius decoratius dels vestits. També hem d'assenyalar els dibuixos incisos i picats dels nimbes, voltant les escenes i com a sanefes de robes. Per altra banda, el gust italià és present als paisatges, formats per roques geometritzades i vegetals aïllats, així com a l'arquitectura: exterior (torres, merlets, terrats...) i domèstica (amb enteixinats policroms, voltes de creueria, terres de marbre...)

Compositivament, es pot notar la similitud amb models florentins

22. Episodi explicat igualment a la *Llegenda Àuria*.

i senesos. Al tema de l'Anunciació, l'escena passa en dues estances diferents: a la primera, l'àngel agenollat i a l'altra, la Verge, asseguda amb un llibre, separats per un gerro amb lliris. La figura de Déu Pare, de mig cos, envia l'Esperit Sant en forma de colom. Al Sant Sopar, contràriament a les representacions tradicionals, en què tots els personatges són vistos frontalment, els Apòstols es disposaran entorn a la taula, alguns d'ells d'esquena, com a l'obra de Giotto ⁽²³⁾, apareixent Judas al moment de prendre un peix. La Crucifixió oferirà un esquema compositiu notablement enriquit. El Crucificat servirà d'eix de simetria al grup de les Maries que acompanyen la Verge, abatuda pel dolor i al dels cavallers romans i Sant Joan. Aquestes crucifixions populoses substituiran les acostumades, entre Sant Joan i la Verge.

Dins la iconografia, reconeixem motius provinents de l'art italià. Entre aquests, podem esmentar la calavera d'Adam sota la creu, símbol de la Redempció del Pecat Original ⁽²⁴⁾. Noves figures que també s'adoptaran, a la Crucifixió, seran els àngels que, tot volant, recullen la sang de Crist en sengles copes ⁽²⁵⁾. La mateixa creu es modificarà, col·locant-se els peus junts, per mitjà d'un únic clau, sobre un suport. A l'Anunciació, apareixerà el gerro amb lliris, com a símbol de pureza, separant l'àngel de la Verge, a més de l'Esperit Sant seguint els raigs llençats, des del cel, per Déu Pare, de mig cos. Per altra banda, la influència italiana es reflecteix en la teatralitat i dramatisme de les figures, molt més humanitzades.

Els ambients on es desenvoluparan les accions canviaran igualment, d'acord a l'estètica italiana. Els interiors domèstics seguiran el tipus anomenat per Panofsky de «casa de nines», seccionats transversalment de manera a deixar-ne veure l'interior i l'exterior al mateix temps. En aquests, els murs simularan el marbre i les cobertes seran enteixinats policroms o voltes de creueria decorades i suportades per columnetes. Els exteriors urbans seran suggerits per muralles, torres emmerletades, terrats... Als paisatges, com hem vist, es pintaran muntanyes rocoses, de volums simples i escassa vegetació. Trobem, a la vegada, tota una sèrie d'elements sumptuaris propis de la vida corte-

23. A la capella Scrovegni.

24. La trobem, per exemple, a un fresc de Sorpe (M. A. C.); a un díptic de l'escola de Bonaventura Berlinghieri (S. XIII), als Uffizi; a les pintures de Cimabue a la Basilica Superior d'Assis; en diferents Crucifixions i Crucifixs de Giotto; en una taula de Nardo di Cione (S. XIV), dels Uffizi; a l'orfebreria romànica...

25. Ja molt aviat figuren àngels voletejant entorn a la Creu, però el fet que portin copes sembla derivat de la representació del cec Longinos, que també veiem sostenint una copa. En trobem: de Cimabue, a la Basilica Superior d'Assis; de Giotto, a diferents Crucifixions; de J. Oliverio, a un mural de la Catedral de Pamplona (1330); del Mestre Lombardo (1370), a una taula de la Pinacoteca Brera...

sana i cavalleresca: rics vestits a la moda italiana (mig de cada color), capells adornats amb plomes, coixins, tapissos i catifes de decoració oriental (situats, en ocasions, davant l'altar), luxoses muntures, trons de marbre (com els de les Verges), així com representacions de cacera en què els personatges porten falcons i gossos. Quant a la tècnica, se segueix la de les taules toscanes, en l'ús del daurat: com a fons, a les sanefes incises i picades (vegetals i arquets de mig punt) i als nimbes, amb punts, vegetals estilitzats i inscripcions. Es nota, així mateix, un perfeccionament en el modelat de les figures (ombrejats, plecs, carnacions...), que demostra un contacte ben directe amb les fonts italianes del Trecento.

Bibliografia

- AINAUD DE LASARTE, J.: *Pittura spagnola dal periodo romanico a «El Greco»*, vol. I, Bergamo, 1964.
- BATLLE, Pedro: *Los monumentos arqueológicos y objetos artísticos e históricos de Tarragona, de su provincia y de su archidiócesis*, Memoria de la Real Sociedad Arqueológica, Tarragona, 1942.
- ...: *Las pinturas góticas de la Catedral de Tarragona y de su Museo Diocesano*, «Bol. Arqueológico de Tarragona», Any LII, Epo. IV, 1952.
- CAPDEVILA, S.: *La seu de Tarragona*, Barcelona, 1935.
- CIRICI, A.: *L'art gòtic català. SS. XIII-XIV*, Eds. 62, Barcelona, 1974.
- FERRANDO, J.: *Iconografía de los Santos*, Barcelona, 1955.
- FORT I COGUL, E.: *El Santuari de la Mare de Déu de Paret Delgada a la Selva del Camp de Tarragona*, «Analecta Selvatana», La Selva del Camp, 1947.
- GUDIOL, J.: *La pintura medieval catalana. Els primitius*, Barcelona, 1927-29
- ...: *Historia de la pintura gòtica en Cataluña*, Barcelona, 1943.
- ...: «La pintura gòtica», *Ars Hispaniae*, vol. IX, Madrid, 1955.
- MEISS, M.: *Italian Style in Catalonia*, «Journal of the Walters Art Gallery», vol. IV, Baltimore, 1941.
- PANOFSKY, E.: *Renacimiento y renacimientos en el arte occidental*, Alianza Edit., Madrid, 1975.
- POST, Ch.: *A History of Spanish Painting*, Cambridge, 1930 i ss., 14 vols.
- SANPERE, S.: *La pintura mig-aval catalana*, Barcelona, 1908.
- SANTOS, A. de: *Los Evangelios Apócrifos*, B. A. C., Madrid, 1979.
- SUREDA, J.: *El gòtic català I. Pintura*, Col·lec. Vulpellac, 2, Barcelona, 1977.
- V. V. A. A.: *Art català*, vol I, Aymà edit., Barcelona, 1955.
- VORAGINE, Jacques de: *La légende dorée*, 2 vols., Garnier-Flammarion, Paris, 1967.